

Stine Kudsk fra Nors

- en klog og forstandig kone
Svend Sørensen

I Over 200 år var der i Thy en ubrudt række af "kloge" folk, som gav deres erfaringer videre til hinanden. Det startede i Vang og blev ført videre i Nors, hvor denne form for sygebehandling nåede et højdepunkt med Stine Kudsk's virke i sidste halvdel af 1800-tallet.

Denne kæde af såkaldte "folkekirurger" er beskrevet i en artikel fra 1914 af Lægen og medicinalhistorikeren K. Carøe. Det er for en stor del oplysninger herfra, der indgår i senere artikler om folkekirurgi her i historisk årbog. De allerede offentliggjorte oplysninger skal derfor kun gentages her i det omfang, det er nødvendigt for at få et sammenhængende billede af Stine Kudsk.

Nye oplysninger er der til gengæld at hente i museets Stine Kudsk samling, der fik afgørende næring en juni eftermiddag i 1954. Da aflagde museumsleder P. L. Hald et besøg på alderdomshjemmet i Hillerslev hos den 82-årige Kirstine Andersen (Tovdal). Fra sin tid hos Stine Kudsk havde hun bevaret en del ting. Det drejede sig bl.a. om et kakkelbord, indrammede billeder og apparatur til åreladning. Der var også en "knæskåner" af hønsetråd og en del træpinde (spilker) til afstivning ved benbrud.

Besøget i Hillerslev blev startskuddet til oprettelsen af et særligt hjørne for Stine Kudsk i museets helt nye tilbygning. I forvejen rådede man over hendes "doktorstol" - en agestol der kunne placeres tværs over den stive arbejdsvogn, når hun blev afhentet til sygebesøg. Udstillingen måtte desværre fjernes som følge af en nyopstilling på museet i 1985.

Men mange, der ikke kiende hende, vil mulig spørge: Hvad er dette dog for et Fruentimmer? Hun er i Bladene benævnt "Den kloge Kone". Almuen her i Thy forstaaer undertiden derved en Slags Mirakeldoktor; er hun da en saadan Kone? Nej aldeles ikke, hun befatter sig ligesaalidt med hexeri som Hexemidler eller Mirakler; men vil man ved Ordet "Klog kone" forstaae en forstandig Kone, en dygtig Kone, saavel i sit Hus, som til at forstaae at behandle og læge et Benbrud, samt en venlig og gjæstfri Husmoder, da kan hun med Ære og i Sandhed tilegne sig denne Benævnelse.

Er hun da en studeret Dame, der er i Besiddelse af store lægevidenskabelige Kundskaber osv.? Nei! - men derimod er hun af Gud begavet med en sjelden Følelsesevne, Behændighed, øvelse og Erfarenhed til at bringe i Lave og Led, forbinde og læge et Benbrud, hvorom de mangfoldige Helbredelser, der har lykkedes hende at udføre, uimodsigelig vidne.

Thisted Amtsavis d. 27. juni 1870 (uddrag). indsendt af "Flere thylandske Beboere".

I løbet af de næste par år modtog museet en omfattende samling af lægebøger, recepter, dokumenter og udklip fra Lars Chr. og Chr. P. Mølgaard i Sundby. I 1974 dukkede der lidt af et klenodie op. Det var Stine Kudsk's patientprotokol, skænket af Peder Kudsk Tingstrup, Langbæksgård pr. Ølsømagle. I forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel har vi underkastet denne protokol en nærmere undersøgelse, som der senere skal gøres rede for. Men først en beskrivelse af Stine Kudsk's faglige og familiemæssige baggrund.

Mads Badskær 1674-1761

Selv om Stine Kudsk først blev født næsten et halvt århundrede efter Mads Badskærs død, så har hun givetvis lært af ham. Der er ingen tvivl om, at denne mands rige evner har strakt sig ud over både hans død og Vangs sognegrænser.

Stine Kudsk omkring 60 års alderen. Hun er en statelig, lidt købstadsklædt gårdmandskone. Som yngre beskrives hun som en smuk bondekone med mørke, kloge og livlige øjne.

Mads Badskær har på effektiv vis indskrevet sit navn i historien, nemlig i form af et solidt gravminde (epitafium) i Vang kirke. At han var agtet ud over det almindelige, har i over 200 år stået at læse her med klar og tydelig skrift: *"Den her i Livet meget fornemme og for Erfarenhed i Chirurgen vidt berømte mand Mads Lauridsen Vang"*. Som på et moderne kartotekskort registreres, at han blev 87 år og var gift i 33 år. Hans kone stammede fra Norges land og velsignede ægteskabet med 6 pigebørn.

De flotte ord verificeres af kirkebogen, hvor det hedder, at *"15. maj 1761 blev jordet på*

kirkegården sønden kirken den vidt bekendte og meget berømte badskær Mads Lauridsen Vang, hvilken var den berømmeligste in chirurgia af alle, hans stamme i Vang sogn har haft". Mads var altså ikke den første i familien med denne håndtering. Hans far, Laurids Badskær, der døde i 1699, benævnes også som skrædder og boede i et lille hus tilhørende Vang kirke. Mads arvede både skræddertitlen og huset. Senere i livet omtales han aldrig som skrædder, og det lille hus beboes af hans medhjælper; selv havde han sikkert anskaffet sig en mere standsmæssig bolig.

For nutidens mennesker kan betegnelsen "badskær" forekomme misvisende. Badskæreren bliver jo senere til barber og nu frisør, alt i alt nok det håndværk, der har gennemgået de største forandringer. Men barbering kræver en skarp kniv, og derfor er det vel nærliggende nok, at barberen før kirurgernes tidsalder var den, der havde tilladelse til at skære i folk. Helt frem til 1900-tallet var åreladning således den vigtigste indtjening for barberen.

Mads Badskær blev søgt af folk langvejs fra. Ved flere dødsfald beretter kirkebogen om folk fra Mors og Himmerland, at de har ligget i kur hos Mads Badskær eller er død under hans hånd (- også nu om stunder dør folk af og til på sygehuset!).

Også fra Norge kom der patienter til Thy, hvortil der dengang var gode handelsmæssige forbindelser. Der fortælles sågar, at Mads Badskær var kaldt til København af søhelten Niels Juel, der jo stammede fra Ræhr. Behandlingen af den brækkede arm lykkedes så godt, at Niels Juel ville beholde Mads Badskær i hovedstaden. Men Mads lod sig ikke lokke. Han vendte tilbage til sit

fødesogn, hvor hans navn vil blive bevaret lige så længe, Vang kirke består.

Nors næste led

Hvornår Mads Badskærs lærling, Niels Jepsen, flyttede til Nors, er uvist. Men vi ved, at han i 1753 blev gift i Nors i en alder af ca. 36. Hans kone døde uheldigvis året efter, og han giftede sig senere med en 10 år yngre kvinde.

Niels Jepsen blev 67 og blev begravet i Nors i 1784. Så vidt vides havde han ingen børn, men få år før sin død fik han en ganske ung mand i behandling for benbrud. Det var Peder Christensen Kudsk fra Gudnæs (f. 1765). Efter behandlingen kom Peder Kudsk i lære hos Niels Jepsen. Han nåede at få så megen erfaring, at han som 19-årig kunne føre håndteringen videre efter Niels Jepsens død.

Sin unge alder til trods blev Peder Kudsk en etableret mand med hus og hustru. Han fortsatte behandlingerne i samme hus, og to år efter sin læremesters død giftede han sig med husets 38 år ældre enke. Da hun døde 3 år senere, giftede han sig straks efter med en jævnaldrende pige fra Nors. Alderen må dog nok have tynget for lidt efter Peders egen mening, for ved folketællingerne i 1787 og i 1801 lagde han frejdigt op til ti år til sin alder. Den kloge mand i Nors kunne vel også dårligt nok bare være en knægt.

Huset i Nors lå meget tæt på den gård, som Peder Kudsk senere købte. I tiden mellem de to ovennævnte folketællinger må han være flyttet, idet han i 1801 betegnes som gårdbruger med 4 tjenestefolk. Men navnet Kudsk optræder ikke engang i folketællingen. Det får til gengæld senere så stærkt fodfæste, at gården den dag i dag hedder "Kuskminde" (Holmevej 11).

Forordningen af 1794

I 1794 kom forordningen om "*Straf for kvaksalvere, hvilke under navn af kloge mænd eller kvinder påtager sig at helbrede sygdomme blandt almuen, uagtet de er aldeles ukyndige i lægekunsten*".

Ifølge en paragraf kunne man dog søge dispensation, hvis man uden at være læge havde erhvervet "fortrinlig duelighed" i én eller anden del af lægekunsten. Denne paragraf var Peder Kudsk ikke sen til at udnytte. Mindre end to måneder efter forordningens udstedelse indgav han en ansøgning om "*at nyde allernådigst tilladelse til fremdeles her i Thisted amt at praktisere udi den del af lægekunsten, som vedkommer arm- og benbrud, at sætte arme og ben i led og at årelade*".

Peder Kudsk beskriver ikke uden selvbevidsthed sine egne fortræffeligheder og vedlægger ikke mindre end 36 attester og anbefalinger. Med dette resolute skridt sikrede Peder Kudsk i virkeligheden en lovliggørelse af den folkelige sygebehandling i Nors i de næste 100 år.

De 36 attester kom fra egnens præster, degne og andre kendte mænd - også fra borgere i Thisted og Nykøbing var der skrivelser. Sognepræsten i Nors kunne bevidne, at Peder Kudsk havde helbredt mange benbrud i Thy, Mors og Hanherred.

De stedlige myndigheder - amtmand og landfysikus - anbefalede ansøgningen. Landfysikus havde underkastet ansøgeren en prøve og fandt hans behandling "*simpel og for det meste rigtig og tilstrækkelig*". Amtmanden anførte bl.a., at bondestanden havde langt større tillid til de kloge mænd end til kirurgerne.

Et flertal i det medicinske kollegium i København anbefalede ansøgningen, bl.a. fordi landet ikke var tilstrækkeligt dækket ind med uddannede læger. Den 6. februar 1795 kunne der så udstedes en bevilling til at "*kurere arm- og benbrud, sætte arme og ben i led samt årelade*". I komplicerede tilfælde skulle Peder Kudsk dog rådføre sig med distriktskirurgen.

I over en menneskealder passede Peder Kudsk nu sin bestilling til alles tilfredshed - i hvert fald foreligger der ingen klager fra myndigheder eller patienter. Tværtimod nød han tillid i vide kredse. Engang sendte provst Carstensen i Thisted bud efter ham, fordi provstinden ved et ulykkeligt fald havde pådraget sig et farligt benbrud. Da lægernes behandling ikke hjalp, blev der sendt en vogn efter Peder Kudsk, der imidlertid nægtede at køre med, da han hørte, fru'en allerede var under behandling. Han fortrød dog og kørte selv til Thisted, hvor der måtte yderligere overtalelser til for at få ham til at skride til handling. I et nu lykkedes det ham at få benbruddet trukket i lave. Men hvad værre var: han måtte blive hos provstens natten over, noget han gjorde meget nødtigt. Provstinden sov imidlertid natten igennem, så Peder Kudsk kunne dagen efter sætte kursen mod Nors.

Hændelsen viser imidlertid, hvor svært det kunne være for ham at trække grænsen for sit virkefelt. Men hans tøven viser også, at han var bevidst om begrænsningen i den tildelte bevilling. At det var provsten, gjorde selvfølgelig ikke sagen nemmere for ham. I andre situationer har han sikkert været mindre tilbageholdende.

Åreladningen lå inden for bevillingen, så det indleverede apparat til museet stammer sikkert tilbage fra hans tid. En håndskrevet bog med råd mod "adskillige menneskelige svagheder" er måske lige så gammel. Bogen har også råd mod kvægsygdomme, noget Peder Kudsk også kunne tage sig af.

Peder Kudsk døde 66 år gammel den 23. december 1831. Mange år senere (i 1870) blev der givet denne beskrivelse af ham i en avisartikel:

"Han var en smuk bondemand, en rigtig jysk kærnekarl; han var ikke uden dannelse, han var en yndet selskabsmand, fuld af bidende vittigheder, en frihedsmand, der var forud for sin tid, men ville have passet ret godt for vore nuværende politiske forhold. Uden at være frådser eller dranker holdt han dog meget af at leve godt. Kaffepunsch kaldte han en engledrik, men kunne han ikke få god rom i den, drak han den ikke. Han var begavet med en sjælden legemsstyrke, med en overordentlig fin følelsesevne, havde stort held til sine kure og var i den tid anset som en slags mirakeldoktor, og tilstrømningen til ham, selv fra meget fjerne egne, vedvarede, så længe han levede".

Niels Kudsk og hans kone

Da Peder Kudsk døde, var hans eneste søn, Niels Pedersen Kudsk, 35 år gammel. Han var 5 år tidligere blevet gift med en pige fra Vandet, Stine Kudsk, der altså nåede at se sin svigerfar i arbejde.

Efter faderens død fortsatte folk med at søge hjælp på gården i Nors. Alligevel gik der over to år, før Niels Kudsk fik sig taget sammen til at søge om at måtte overtage faderens privilegier. I skrivelserne anfører Niels Kudsk, at folk var fortsat med at søge ham efter faderens død. Han havde derfor henvendt sig til distriktskirurg

Wittendorff i Thisted, der erklærede, at han ikke ville påtale, hvis Niels Kudsk fortsatte med at praktisere.

I sin erklæring til ansøgningen fastholdt Wittendorff sin positive holdning. Amtmand Faye afgav en usædvanlig lang erklæring, hvor han peger på de vanskelige lægeforskeligheder i landets afsides egne. Han mener også, at der til udvortes beskadigelse kun behøves få videnskabelige kundskaber og en øvet hånd.

Sundhedskollegiet, som det nu hed, kunne ikke anbefale ansøgningen. En dør holdes dog på klem, idet det ikke skulle være nogen fornuftig mand forment at yde førstehjælp, hvis man ikke kunne få fat i en autoriseret læge.

Døren blev ikke lukket for Niels Kudsk. Han fik sin tilladelse, ikke mindst på grund af distriktskirurgens anbefaling. Men dørbåningen var blevet væsentligt mindre. Han fik tilladelse til at helbrede arm- og benbrud samt forvridninger, vel at mærke i distriktskirurgens område og kun på betingelse af, at han stedse gør indberetninger til distriktskirurgen, når han tager nogen i behandling. Tilladelsen til åreladning var således helt bortfaldet.

Mens distriktskirurgen i Thisted havde et afslappet forhold til naturlægerne i Nors, så var det bestemt ikke tilfældet med hans kollega i Nykøbing, Nyrop, der tiltrådte i 1840. Samme år blev Niels Kudsk anklaget for at have behandlet en hoftebetændelse som en forvridning. Han blev frikendt i både under- og overretten med den motivering, at han havde handlet i uvidenhed. Der var altså kun tale om en halv sejr, og han skulle betale alle sagens omkostninger.

Nyrop ønskede sagen appelleret, men hans skrivelse herom indeholdt så grove udtalelser om embedsmænd, at sundhedskollegiet i stedet gav ham en røffel.

I den jævne befolkning var den afsagte dom sikkert en sejr for Niels Kudsk, og i 1841 kom der en ansøgning med ca. 160 underskrifter fra flere sogne på Mors. Man ønskede, at Niels Kudsk også måtte praktisere på Mors, da det var besværligt at føre de syge til Thy. Selv om amtmand Faye anbefalede, blev ansøgningen afvist. Som det kunne forventes, var Nyrop stærkt afvisende i sin erklæring.

I slutningen af 1842 kom der fra nabosognene til Nors en ansøgning om, at Niels Kudsk måtte beholde sin bevilling på livstid. Myndighederne svarede imidlertid, at man ikke ville ændre på den én gang givne bevilling. Svaret fjernede dog frygten for, at bevillingen automatisk ville falde bort, hvis distriktskirurg Wittendorff tog sin afsked.

Endnu et par gange blev anmodningen fra morsingboerne gentaget, men med væsentligt mindre opbakning. Anmodningen blev afslået i 1843, og tonen hos myndighederne var blevet yderligere skærpet. Amtmand Faye var blevet afløst af Rosenkrantz, der som ny i sagen for første gang indhentede en udtalelse fra en lokal, juridisk embedsmand, herredsfoged Rummelhoff i Nykøbing. Som svoger til Nyrop kunne han dårligt være andet end kritisk forudindtaget. Mest interessant i denne sammenhæng er følgende passus i hans erklæring:

”Det er vel egentlig hans kone, der behandler patienterne, og af hvem enhver helst vil behandles, da hun med omhyggelighed skal besørge forbindningen og som

bondekone betragtet har et dannet og godmodigt væsen, hvorimod han er en udannet og såre uvidende bonde, der vel har øvelse i aldeles simple benbrud, men vistnok mangler alle fornødne kundskaber; og at han befatter sig med andet end det, hvortil han er berettiget, er en bekendt sag”.

Set i bakspejlet virker Rummelhoff's karakteristik skarp, men rammende. De anerkendende ord om Stine Kudsk havde han ingen grund til at komme med, hvis der ikke var belæg for dem. Hendes senere virke understreger da også rigtigheden af ordene. Retfærdigvis må det siges, at der også foreligger mange positive vidnesbyrd om Niels Kudsk.

Trængslernes tid var imidlertid ikke forbi for Niels Kudsk. I 1845 klagede apotekerens i Thisted over, at Niels Kudsk ulovligt tilberedte og solgte medicin. Denne svarede, at der var tale om medikamenter købt på apoteket samt midler, der fandtes i enhver husholdning. De blev kun brugt til udvortes brug og solgt uden fortjeneste. Da distriktslægen bevidnede, at der var tale om højst uskadelige ting, tilbagevistes anklagen.

Så havde Niels Kudsk fred for myndighederne resten af sine dage. Han døde efter længere tids svagelighed 52 år gammel i februar 1849. Herefter lagde hans kone ikke bare hænder til behandlingerne, hun lagde også navn til. Og så navnkundig blev hun, at vi roligt kan betragte hende som den mest berømte ”kloge kone” i Thy. Men hvem var hun egentlig?

Opvækst

Anne Kirstine Christensdatter Steentoft så dagens lys for første gang i Vester Vandet en april dag i 1809. For et EDB-register er et navns stavemåde vigtig. Men datidens pennenførere hængte sig ikke i sådanne småting - folk hed, hvad de hed, og så kunne man forresten stave det på den måde, som man mente, var bedst: Anne eller Ane - Steentoft eller Stentoft - Kirstine, Kierstine eller Kjerstine. I forlængelse af den tradition vil vi kalde hende Stine, sådan skrev hun nemlig selv.

Vielsesattest.

År 1849 den 14. december blev i Nors kirke ægteviede ungarl Peder Vestergaard Christensen af Nors og Ane Kirstine Christensdatter, enke efter afgangne gårdmand og benbrudslæge Niels Pedersen Kudsk af Nors, hvilket herved attesteres i overensstemmelse med ministerialbogen. Nors præstegård den 17. august 1851. Prior sognepræst.

Stines forældre hed Christen Steentoft og Anne Kirstine Skaarup. Moderen var fra Skårupgård, og efter giftermålet i 1788 flyttede hun ind i sin mands fødegård,

Øster Steentoft, der lå umiddelbart syd for Vester Vandet kirke (gården er nu nedrevet). Deres første barn, en datter, døde 9 uger gammel i 1790. Derefter kom der yderligere 6 piger og 4 drenge, hvoraf en dreng døde som spæd.

Stine var det næst yngste barn og efter datidens forhold født ind i gode kår. Selv om landbruget var ramt af sandflugt, så har området ved kirken ligget i læ af søen. Stines far var sognefoged og således sammen med præsten sognets øvrighedsperson. Hun havde imidlertid ikke haft mulighed for at huske sin far, idet han døde, da hun var to år gammel.

Moderen giftede sig året efter med Chr. Frøkjær, der var enkemand på gården Tøfting. Han flyttede hen til hende uden dog at give afkald på Tøfting. Der var dengang to gårde med det navn: Store Tøfting og Lille Tøfting. Frøkjær boede på Lille Tøfting, og det er den gård, der i dag bærer navnet Tøfting. Frøkjærs søn overtog senere gården, men solgte den i 1840 til Stines bror, Chr. Olesen Steentoft. Godt ti år senere købte han Store Tøfting, nedrev den delvist og lagde jorden til sin egen gård. De to gårde lå klos op ad hinanden - Store Tøfting lå omtrent der, hvor Klitmøllervej nu er ført igennem.

Selv om Stines far døde, blev der altså holdt sammen på familien på gården Øster Steentoft i Vester Vandet. Den fireårige lillepige har sikkert ikke bemærket, at Danmark gik bankerot. Og hun har nok heller ikke sørget over Napoleons nederlag ved Waterloo to år senere. Ka mpen mod de krøllede skrifttegn optog nok snarere hendes bevidsthed, når hun besøgte skolen et par stenkast fra sit hjem. At hun har klaret sig godt, er der ingen grund til at betvivle.

Men Stine kunne ikke fortsætte med at spejle sine øjne i Vandet sø. Dengang var det en selvfølge at komme tidligt ud at tjene. Ved sin konfirmation i 1823 opholdt Stine sig således på Knakkergård i Øster Vandet. Præsten bemærker i kirkebogen, at hun *"har udmærket god Kundskab og er sædelig"*.

Stine blev gift og konfirmeret i Øster Vandet kirke med 3½ års mellemrum. Og der var ingen problemer med venteliste til brylluppet d. 10. november 1826 - det var den eneste vielse i kirken det år. Som bekendt var hendes udkårne Niels Kudsk fra Nors. Begge deres mødre hed Skaarup, så måske har der været en slægtsmæssig forbindelse, men det er ikke undersøgt.

Gårdmandskone og benbrudslæge

Som 17-årig flyttede Stine Kudsk ind på gården i Nors, der i 11 år havde været uden husmoder. Der har været nok at se til. I 1834 var der på gården tre karle og en pige. Desuden var der en plejedatter og en sypige.

Stine Kudsk's læretid som benbrudslæge strakte sig over mere end 20 år. I starten af hendes ægteskab var svigerfaderen endnu aktiv. Og mon ikke hun har hørt ham sige: "Salig Niels Jepsen sagde, at sådan gjorde Mads Badskær altid"?

I 1849 fik Danmark en demokratisk grundlov, men for Stine Kudsk blev det også et fornyelsens år. Niels Kudsk døde, og hun fik en ny mand. Samtidig fik hun bevillingen som benbrudslæge fornyet, men ikke uden besvær. Allerede 6 uger efter sin mands død skrev hun en ansøgning, som hun fik 10 sogneråd og Thisted byråd og amtsråd til at anbefale. Heri hedder det bl.a.:

"Jeg vil tillade mig at bemærke, at i de mange år, min mand har praktiseret i denne retning, har jeg bestandig gået ham til hånd dermed, og at jeg i det sidste år, da svaghed forhindrede ham i selv at foretage sig noget, har, vel sandt under hans tilsyn, alene udført ret mange og deriblandt flere vanskelige kure med held."

Jeg har i alle henseender det samme kendskab til behandlingen af disse sygdomme, som min afdøde mand havde, og da mit hus nu engang er indrettet til at modtage patienter, medens de er under behandling, så antager jeg, at det vil blive erkendt for et gode for egnen, at folk (...) kan blive modtagne og nyde kur og pleje under et".

Ansøgningen blev sendt videre af amtmand Rosenkrantz med de varmeste anbefalinger. Hans tidligere skepsis over for Niels Kudsk var nu helt forsvundet. Han havde indhentet udtalelse fra distriktslæge Willemoes og doktor Michelsen, der var praktiserende læge i Thisted. De var i deres fælles udtalelse lidt forbeholdne. De kunne på det bedste anbefale Stine Kudsk som sygeplejerske, men som benbrudslæge burde hun underkastes en prøve (tentamen). Dette forbehold påvirkede ikke amtmanden. Men hvad værre var: han havde "glemt" kommandovejen.

Justitsministeriet svarede amtmanden, at ansøgningen ikke kunne imødekommes, med mindre der forelå en anbefaling fra stiftsfysikus jævnfør forordningen af 1794.

Efter dette svar har amtmanden måske ikke haft særlig lyst til at henvende sig til stiftsfysikus Lind i Viborg. Sagen stod lidt i stampe, men Stine Kudsk fandt på råd. Da hun hørte, at Lind i september kom på apotekervisitats i Thisted, fik hun hestene spændt for vognen og satte kursen mod staden. Her sad Lind efter vel gjort arbejde hyggeligt sammen med bl.a. byens to læger. Påvirket af den afslappede situation var stemningen imødekommende. Lind gik ind på at tage Stine Kudsk op til "eksamen" og afgav derefter følgende skriftlige erklæring:

"Jeg har fundet hende i besiddelse af sådanne almindelige kundskaber i disse sygdommes erkendelse og behandling, at jeg ikke påtvivler, at hun meget vel er i stand til med held at udføre en kur af lette og simple tilfælde, så meget mere som det fra hendes mands tid er bekendt, at hun yder patienterne megen omhu og al mulig pleje. Imidlertid er hendes kundskaber dog på ingen måde af den beskaffenhed, at et vidnesbyrd kan meddeles hende således, som forordningen forlanger for at kunne tildeles en selvstændig licentia practicandi".

Stine Kudsk sendte erklæringen sammen med en ny ansøgning og bemærkede klogt, at hun kun ønskede at kurere under distriktslægens tilsyn. Amtmanden videresendte ansøgningen og skrev uden skruper, at nu var formaliteterne i orden: prøven var aflagt og attesten erhvervet!

Den 31. oktober 1849 meddelte justitsministeren, at bevillingen herefter var givet under samme vilkår, som Niels Kudsk havde. Men i sundhedskollegiet blev de knotte over at være forbigået i anden omgang og afkrævede Lind en forklaring. Denne udtrykte forbavselse over, at bevillingen var givet og understregede, at han ikke var blevet spurgt rent officielt. Han havde skrevet attesten, fordi Thisted-lægerne "ikke lod til at være hende ugunstige".

Sundhedskollegiet stillede sig tilfreds, og Stine Kudsk forvaltede sin bevilling samvittighedsfuldt i næsten et halvt århundrede. Set i bakspejlet er det påfaldende, at sagsgangen i det nye demokrati var noget mere lempfældig (eller smidig vil nogen sige) end i enevældens tid.

Mand og plejebørn

For Stine Kudsk var tilværelsen jo ikke bare brækkede ben og forstuede tommelfingre. Også landbruget skulle passes. Set fra den synsvinkel gjorde hun det eneste rigtige og giftede sig med én af karlene på gården. Han hed Peder Vestergaard Christensen og tjente allerede på gården ved folketællingen i 1840. Han var født i Vorning og var 5 år yngre end Stine Kudsk. Vielsen fandt sted i Nors kirke den 14. december 1849, og han fik hurtigt navnet Peder Kudsk - (hvem sagde ligeberettigelse?). Han holdt sig til sine 9 tønder hartkorn, og det er måske én af grundene til, at han optræder ret anonymt i overleveringerne. Han døde i december 1888 i en alder af 74.

Begge Stine Kudsk's ægteskaber var barnløse. Men som det fremgik allerede af folketællingen i 1834, tog hun plejebørn til sig. I tidens løb blev det til i alt 5 plejebørn. De 4 første var børn af to af hendes brødre, og det sidste plejebarn var en datter af hendes første plejesøn.

Det første plejebarn var Christine, der blev født i 1823 som datter af Stine Kudsk's ældste bror, Christen, der var gårdmand i Holme i Øster Vandet. Hun forblev hos Stine Kudsk, til hun var over 20.

Endnu mens Christine var på gården, kom hendes lillebror i pleje hos Stine Kudsk. Han hed Christian Peter og blev født i 1834; også til ham havde Stine Kudsk stået fadder. Han blev senere gift med sin kusine, der havde samme ungpigenavn som Stine Kudsk. Hun blev født 1842 på gården Tøfting som datter af Stine Kudsk's næstældste bror, Christen Olesen Steentoft.

Ved folketællingen i 1860 havde Stine Kudsk tre plejebørn boende. Det var foruden Christian Peter den 17-årige Ane Kirstine Pedersen og den 9-årige Niels Kudsk Pedersen Bak. De to sidstnævnte var søskende og børn af Stine Kudsk's to år ældre bror, Peder, der blev kaldt Bak og boede i Holme i Øster Vandet. Samme år (1860) blev Christian Peter indsat som universalarving efter Peder og Stine Kudsk. Ved arv skulle han give Niels 3000 rigsdaler og Ane Kirstine 500 rigsdaler.

Stine Kudsk's gård omkring 1890. Til venstre Stine Kudsk og derefter plejesønnen Niels Kudsk. I det rummelige stuehus var der plads til 8 patienter i 4 dobbeltsengsværelser. Kneb det, kunne der skaffes plads i udhusene og på nabogårdene, så antallet af patienter kunne løbe hen imod 20.

Christian Peter nåede ikke at arve. Han døde i 1875 som gårdmand på nabogården Søndergård. Hans datter, Ane Kirstine, kom i 16-17 års alderen i huset hos Stine Kudsk omkring det tidspunkt, da Peder Kudsk døde. Hun blev på gården, indtil Niels Kudsk døde i 1917, hvorefter hun giftede sig med en karl, der havde tjent på gården. Som nævnt indledningsvis kom hun til sidst på Hillerslev alderdomshjem, hvor hun døde i 1957.

Avisfejden 1870

For Stine Kudsk blev 1870 året, hvor hendes kvalifikationer var fremme til offentlig debat. Hun var ilde berørt af den megen omtale og deltog ikke selv i debatten, som hun helt uden skyld var årsag til.

Anledningen var en meddelelse i "Skive Avis" om en pige fra Spøttrup, der den 12. maj havde fået sine ben knust i et mølleværk. Ifølge den senere avisomtale skete der dette:

Den tilkaldte læge havde tilrådet, at benene blev amputeret på Skive sygehus. Rådet blev ikke fulgt, og efter pigens eget ønske blev hun i en fjedervogn kørt til "den kloge kone ved Thisted" af to karle og en "betroet" kone. Efter den lange rejse med overfart over Sallingsund og Vildsund ankom pigen til Nors morgenen efter ulykken. Helt korrekt afviste Stine Kudsk at behandle pigen og sendte bud efter lægehjælp i Thisted. To læger ankom og foretog amputation på stedet, og Stine Kudsk's handlemåde gav ikke anledning til kritik fra de to lægers side. Forståeligt nok overvandt pigen ikke strabadserne, og hun vendte tilbage til Spøttrup som lig fire dage efter ulykken.

Efter notitsen i "Skive Avis" udviklede der sig i juni og juli en avispolemik i "Thisted Amtsavis", hvor man den 7. juni kunne læse en redegørelse fra dr. Lind, der endnu fungerede som stiftsfysikus. Han ridsede grænserne op for Stine Kudsk's virkeområde, men anfægtede ikke hendes handlemåde i sagen. Han advarede snarere befolkningen mod at tro, at hun i komplicerede tilfælde var dygtigere end "den ordentlig oplærte og studerte læge".

Dønningerne af striden nåede helt til København, hvor "Folkets Avis" optog Linds redegørelse. Det affødte et tvivlsomt forsvar for Stine Kudsk, idet "endog dygtige læger selv have bragt patienter til hende, og at hun har påtaget sig at kurere særdeles vanskelige tilfælde".

Indsenderen henviste til en medicinsk professor, der under slægtsbesøg i Nors havde besøgt Stine Kudsk's "lasaret" flere gange. Professoren var ifølge indsenderen tilfreds med hendes behandling. I et enkelt tilfælde ved en hofteskade anbefalede han dog, at hoften måtte "brændes". Det nægtede Stine Kudsk, og til professorens forbavselse kom patienten sig alligevel under hendes kur.

Brænding blev foretaget med et glødende brændejern, det lå helt uden for Stine Kudsk's tilladte virkeområde. At inddrage det i diskussionen var faktisk at gøre hende en bjørnetjeneste. Thisted-lægen Emil Hennings, der tidligere havde praktiseret i Nykøbing, var da heller ikke sen til at påpege dette. Herefter udviklede der sig en avisfejde med lange indlæg fra Hennings og kortere og længere lovprisninger af Stine Kudsk's fortræffeligheder.

Hennings var især fortørnet over påstanden om, at endog dygtige læger havde bragt patienter til Stine Kudsk. Hans indlæg holdes gennemgående i en rimelig tone, men han går helt over gevind, da han påstår, at der på grund af

Stine Kudsk er flere vanføre i Thisted Amt end andre steder.

En sådan provokerende påstand fremkaldte naturligvis voldsomme reaktioner. Han blev beskyldt for brødnid og oven i købet "takket", fordi han har givet anledning til "offentlig at bringe den hæderlige og almenagtede kone vor taksigelse". Værd at bemærke i denne sammenhæng er, at et indlæg udførligt redegør for forbindelsen bagud til Mads Badskær. Der var altså tale om en tradition, som man i høj grad var bevidst om.

Hennings erkendte dog, at det ikke tilkom ham at dømmes Stine Kudsk. Han var kun fremkommet med en bedømmelse og havde i øvrigt ikke lyst til at kommentere de angreb, der var skrevet i en toneart, der fritog enhver hæderlig mand for svar. - Jo, datidens avispolemik stod bestemt ikke tilbage for nutidens.

Herefter faldt der ro om sagen, der rimeligt nok ikke fik konsekvenser for Stine Kudsk. Det var også tilfældet seks år senere, da et mere forsigtigt indlæg i "Morsø Avis" klagede over, at en ældre mand havde ladet sig føre til Nors efter et alvorligt ulykkestilfælde. Manden skrev imidlertid senere, at han var tilfreds med Stine Kudsk's behandling, der havde gjort ham rask efter 7 ugers forløb.

Patientjournalen

Som nævnt arbejdede Stine Kudsk under distriktslægens tilsyn. Ud over tilsynsbesøg indebar det, at hun førte journal over sine patienter. Det skete i en 2½ cm tyk protokol (22 cm x 33 cm). Lige fra indbindingen til den sirlige skrift vidner den om orden og påpasselighed. Indirekte kan nøjagtigheden vel også tolkes som et udtryk for, at Stine Kudsk accepterede sine arbejdsvilkår. Hun var stolt af sin bevilling, der hævdede hende over almindelige kvaksalvere.

Den første patient er indført den 5. februar 1859, og den sidste er optegnet den 2. februar 1893. Stine Kudsk har måske også ført en form for journal før 1859, men den er i så fald gået tabt. Derimod er der bevaret en mere beskedent udseende "kladdejournale", der dækker tiden 1875-93. Oplysningerne i den er fuldstændigt i overensstemmelse med de indførte i den "fine" journal. Den sidste patient er her først indført den 17. oktober, så det er muligt at forlænge rækken af patienter med et antal på 44. At de ikke er blevet indført, skyldes sikkert Stine Kudsk's svækkede syn. Selv om hun blev næsten blind til sidst, fortsatte hun med at behandle indtil sin død.

Diagnoserne var ret detaljerede. Stine Kudsk har anvendt over 60 forskellige betegnelser under rubrikken "sygdom". Hovedbetegnelserne "brækket", "af led",

Navn og Alder.	Beskrivelse.	Taget i Kurs (1859)	Stedets.	Udskrevet (1859)
Anders, Christian	Krammer	18. Febr.	Thisted Amt	
Anders, Peter	17. Febr.	18. Febr.	Thisted Amt	
Anders, Peter	17. Febr.	18. Febr.	Thisted Amt	

Uddrag af patientjournalen.

"forstuvet" og "forvredet" hæftes på de enkelte legemsdele (overarm, underarm, albue, skulder o.s.v.).

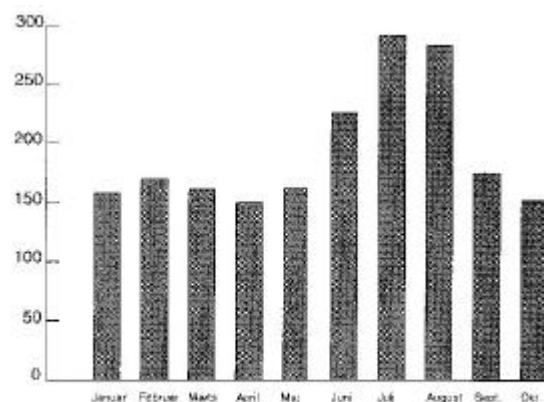
Desværre er rubrikken "udskreven" i journalen kun

Antal patienter i alt 5/2 1859 - 17/10 1893

1859	48	1877	86
1860	54	1878	82
1861	59	1879	84
1862	48	1880	74
1863	43	1881	73
1864	30	1882	48
1865	35	1883	51
1866	48	1884	86
1867	40	1885	69
1868	31	1886	63
1869	66	1887	79
1870	83	1888	67
1871	56	1889	66
1872	54	1890	67
1873	67	1891	55
1874	81	1892	72
1875	94	1893	52
1876	86	I alt	2.196

udfyldt i en halv snes tilfælde. Her varierer indlæggelsestiden fra en uge til tre måneder.

2.196 patienter på 35 år giver et gennemsnit på næsten 63 om året. Det store spørgsmål er så, om det var alle de patienter, Stine Kudsk havde mellem sine hænder i disse år? Det var det næppe. Journalen oplyser, hvornår patienterne er "taget i kuur", så der er ikke tvivl om, at alle alvorligere tilfælde er medregnet. Men mon ikke især de lokale har søgt råd for mindre skavanker og fået smørelse til gigten eller fået en finger forbundet. Der er dog ingen grund til at tro, at de behandlede antal har været dobbelt så stort. Selv om det gennemsnitlige antal af alvorlige tilfælde har været 5 om måneden, så viser en opgørelse, at sommermånederne var de travleste.

Antal patienter i perioden 1859-1893 fordelt efter måneden for behandlingens start

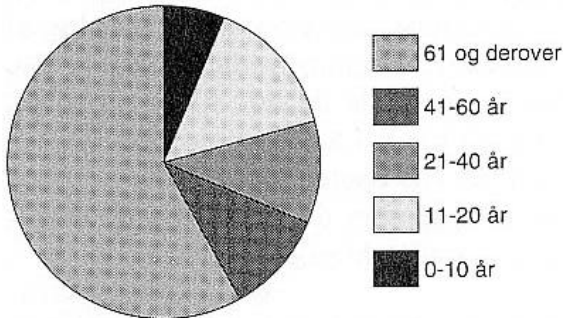
Det er nærliggende at forklare det høje patienttal om sommeren med den tilsvarende højere aktivitet i landbruget: hø- og kornhøst, tørvegravning, flytning af kreaturer, bygningsvedligeholdelse o.l. Dengang skulle de

lyse timer udnyttes, og lyset har vel altid hos nordboerne stimuleret virkelysten hos ung og gammel. Journalen viser da også, at patienterne kom fra alle aldersgrupper.

Tallene i den følgende tabel kunne tyde på, at det ikke bare er en skrøne, at hankønnet lever livet mest farefuldt. Det vil nok være problematisk at påstå, at mænds arbejde var mere fysisk belastet end kvindernes, men voldsommere kunne det vel være. Og måske tænkte kvinderne sig bedre om?

alder	mænd	kvinder	i alt
0- 4	164	96	260
5- 9	205	67	272
10-14	158	30	188
15-19	146	28	174
20-30	202	48	250
31-40	144	36	180
41-50	146	52	198
51-60	107	121	228
61-70	93	88	181
71-80	46	44	90
81-90	9	12	21
ikke ang.	90	64	154
I ALT	1510	686	2196

Markant anderledes var aldersfordelingen blandt journalens patienter i forhold til de patienter, der i dag behandles for de samme ting. Stine Kudsk's patienter var fordelt over alle aldersgrupper, men med et forholdsvist stort antal børn, hvorimod der i dag er en overvægt af ældre mennesker som følge af en højere levealder. Det viser en opgørelse over de 295 patienter, der i 1991 blev behandlet for knoglebrud på Nykøbing sygehus.

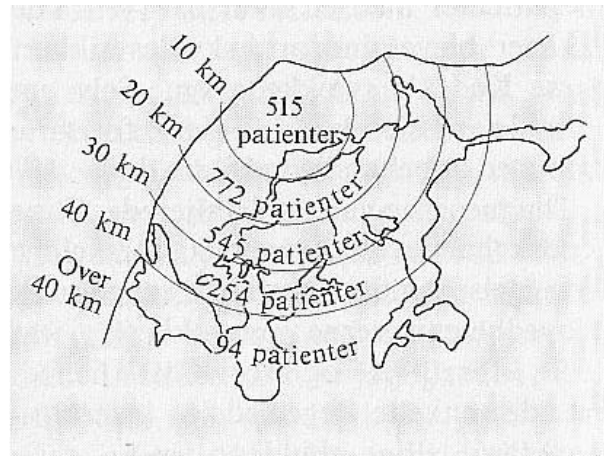

Hovedparten af patienterne kom naturligt nok fra Thy, men en ret så betydelig del var fra Mors - ret præcist en tredjedel. Fra Thy er de oftest nævnte stednavne i journalen: Thisted (81), Hundborg (62) og Nors (48). På Mors er det Sejerslev og Solbjerg, der begge er nævnt 36 gange. Stine Kudsk var ret nøjagtig i sin stedangivelse, så der var ikke tale om nogen egentlig sogneangivelse. For eksempel var der i tidens løb 10 patienter fra gården Rosvang, der altså ikke optræder under betegnelsen Sjørring. Folk fra Dragsbæk er f. eks. heller ikke opført under Thisted.

Der er enkelte patienter så langt væk fra som København, Århus, Ålborg, Randers og Viborg, ja endda fra Norge og Tyskland.

Hvad tog så Stine Kudsk for sine behandlinger? Det kan man få et indtryk af ved at kigge i den kvitteringsbog,

der er bevaret for årene 1869-97. Her er indført næsten 240 afskrifter af regninger, som hun i denne periode måtte udskrive. En del af dem er stilet til sogneråd, som skulle betale for én af sognets fattige.

Regningen lød som regel på kost, pleje og logi. Omregnet fra mark og skilling var taksten i starten ca. 75 øre om dagen. For det beløb kunne man i 1872 i Thisted købe halvanden pot petroleum eller fire pund mel. For mange kvinder på kradsuldfabrikken var det næsten en hel dagløn.

I midten af 70'erne steg gebyret til 91 øre om dagen, et beløb der lå nogenlunde fast resten af tiden. Når der var tale om et barn, skulle der i nogle tilfælde betales kost og logi til f.eks. en søster. Ud over den daglige afgift betales der som regel et beløb for lægemidler, kur og bandage. Det beløb kunne svinge fra et par kroner op til omkring 20 kroner. Selv kørselsudgifter var opfundet på Stine Kudsk's tid, men optrådte dog sjældent på regningen.

Uddrag af kvitteringsbogen.

Regning over Niels Chr. Kvist's søn Jens Christensen af Sejerslev, der har lagt her under min lægebehandling for et benbrud fra d. 10. marts til d. 14. april. Mit tilgodehavende bliver da for dette hans ophold.

For kost, logi og pleje i 5 uger á 90 øre dgl.....kr. 31,50
 For tilbrugte mediciner, cuur og bandatie.....kr. 16,00
 Nors d. 14. april 1878 Stine Kudsk kr. 47,50

Det samlede beløb på regningerne lå fra nogle få kroner til det højeste beløb på 161,36 kr. Denne regning blev udstedt til gårdejer Jens Chr. Nør, Sundby Mors. Hans 19-årige søn, Jørgen, havde venstre hånd af led og venstre ben brækket og var indlagt fra d. 7. oktober 1887 til d. 20. januar 1888. Kost og logi i 105 dage var 95,55 kr. - til lægen: 28 kr. - til apoteket efter recepterne: 9,16 kr. - karbolvand: 1,05 kr. - gummipapir: 0,25 kr. - vat: 2,25 kr. - sten(?): 0,10 kr. - lægemidler: 6,50 kr. - bandage: 3,50 kr. - kur: 15 kr.

Selv om der var udgifter forbundet med at have så stort et hushold, så var sygebehandlingen for Stine Kudsk mere end en livsform. Det var også et levebrød, som gav hende uafhængighed og dermed frihed.

Sidste led

Der er ingen tvivl om, at Stine Kudsk knyttede forventninger til sin yngste plejesøn Niels Kudsk Bak. Fra han var 10 til 15 år, gik han på realskolen i Thisted og blev derefter oplært i behandling af patienter. Stine Kudsk fik tidligt opfordring bl.a. fra sognerådet i Skinnerup til at sørge for, at Niels Kudsk kunne overtage hendes praksis. Først da han var blevet 30, lod Stine Kudsk ham indsende et andragende herom. Der blev udsendt trykte blanketter med en kort anbefaling af Niels Kudsk, og ikke mindre end 44 sogneråd underskrev disse blanketter. Alligevel blev det et afslag.

Ansøgningen fik tilsyneladende en fair behandling. Men tiden var blevet en anden. I 1881 havde den offentlige sygebehandling udviklet sig og kunne i stigende grad selv klare opgaverne. Folkekirurgien var på vej ind i sin nuværende rolle som alternativ behandlingsform. Stine Kudsk var der ikke meget alternativt over. Hun var en institution.

Stine Kudsk kort før sin død.

Behandlingen af ansøgningen viser da også, at det var Stine Kudsk, man forholdt sig til, selv om det reelt var hendes plejesøn, der var ansøgeren. Distriktslægerne i Vestervig og Nykøbing frarådede på det skarpeste at udstrække tilladelsen til plejesønnen. De beskyldte Stine Kudsk for at overtræde bevillingen ved at behandle lamheder, ondartede svulster,

kræft, benedder osv.

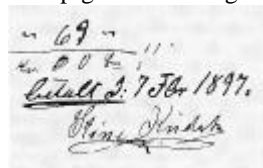
Distriktslæge Fenger i Thisted, der havde tilsyn med Stine Kudsk, var mere nøgtern i sin bedømmelse. Han forklarede, at Stine Kudsk hver eller hveranden måned indsendte beretning om de sygdomstilfælde, hun havde haft i kur. Desuden havde han lejlighed til 3-4 gange om året at se hendes sygestuer, som han betegnede som gode. De var indrettet med almindelige senge, og patienterne syntes at være tilfredse med opholdet og behandlingen. Resultatet af behandlingen kunne han ikke udtale sig om, da han ikke havde set nogen af patienterne senere. Fengers udtalelse om Niels Kudsk var mere afgørende. Han havde overværet, at stiftsfysikus havde underkastet Niels Kudsk en eksamination, hvor han ikke syntes at have de mest elementære forestillinger om anatomi.

Stiftsfysikus frarådede at give tilladelsen, selv om han anså Niels Kudsk for at være et retskaffent menneske. Han stillede spørgsmålstegn ved, om det virkelig var Niels Kudsk's ønske at videreføre plejemoderens virksomhed, eller det måske snarere var pression fra omgivelserne. Amtmanden omtalte Stine Kudsk i smukke vendinger, men videreførte rygterne om, at hun til tider var gået uden for sit virkefelt. Da også sundhedskollegiet var afvisende, har det ikke været svært for justitsministeriet at afvise ansøgningen.

Selv om afslaget har været en skuffelse for den 72-årige Stine Kudsk, så berørte det ikke hendes egen praksis, som hun videreførte de næste 15 år. Det er blevet til endnu mange portioner af den berømte ægsmørelse, der blev lavet af 24 snese æg. De blev kogt hårde i gruekedlen, og så blev blommerne lavet til olie og blandet op med medikamenter. Disse var lidt af en hemmelighed, men ifølge en samtidig læge var det bl.a. olie, møjne og terpentiner.

En status over Stine Kudsk's virke kan nemt blive entydigt positiv. I sandhedens tjeneste vil det nok være klogt at adskille mennesket og benbrudslægen. Om det er læger eller lægfolk, så er næsten alle enige om at prise hende som menneske og personlighed. Derom vidner følgende beskrivelse, der er givet af en lærer fra Mors: *"Hun kunne under behandlingen komme med en lun vittighed for at bortlede patienternes tanker fra smerterne, og hun yndede også at høre vittigheder af andre, som hun under passende lejlighed kunne gengive på den for hende særegne taltale måde. Hun havde bøger og blade at give patienterne at læse i, og kunne én og anden f.eks. spille harmonika, og musikken var god, åbnedes dørene til de andre patienter, ja, selv gårdens folk måtte glæde sig derved. Alle i gården havde frihed, når lejlighed gaves, til at gå ind og tale med patienterne, og var der én af dem, der ikke befandt sig vel, var Stine Kudsk gerne rede til at ofre en del af sin tid på at tale med vedkommende, og hun havde i mange tilfælde held til at berolige. Hun var i det hele agtet af alle som en moder. Hun så gerne, at stedets lærer kom i hendes hjem, da hans livlighed og meddelssomhed tit kunne være kær for patienterne, og for øvrigt var hun glad for enhver, der havde sind for at være de tilskadekomne både til trøst og opmuntring. Langt de fleste vil erklære, at de befandt sig vel tilfreds ved at være i hendes klinik".*

Selv om Stine Kudsk var et usædvanligt menneske, har hun selvfølgelig ikke fejlfri som benbrudslæge. Men hendes prestige i befolkningen var tilsyneladende så høj, at hun blev anset for at være ufejlbarlig. Der blev da også kun rejst én alvorlig anklage mod hende, og i denne sag med pigen fra Salling handlede hun korrekt.

Stine Kudsk's sidste notet i kvitteringsbogen.

Det er dog svært helt at se bort fra beskyldningerne om, at Stine Kudsk i visse tilfælde var gået ud over sine bevillingsmæssige beføjelser. Givetvis har befolkningen ikke opfattet disse tilfælde som overtrædelser. Og selv har hun sikkert handlet i god tro. Hun

var så selvstændig og jordbunden, at hun uden tvivl kunne modstå fristelsen til at foretage behandlinger, som hun ikke selv troede på, selv om kravet fra omgivelserne ganske sikkert har været til stede. Alt tyder på, at Stine Kudsk gik langt uden om det okkulte - på den anden side var hun en del af en bondekultur, hvor grænsen til det overnaturlige var udflydende.

Meget tyder på, at lægfolk har hæftet sig ved de gode resultater, mens nogle læger udelukkende har kigget efter fejl. De fleste klandrede hende ikke for, om et ben blev skævt eller et led stift, når den pågældende blot havde

beholdt sine lemmer. Hvor en læge øjnede fejl, opdagede andre måske mirakler.

Dødsannoncen over Stine Kudsk.

Der kan ikke herske tvivl om, at Stine Kudsk havde sin mission i forrige århundredes sygebehandling. Men i 1897 var det slut. Hun døde den 25. februar og var virksom næsten til det sidste. Hendes sidste notat i kvitteringsbogen er fra d. 7. februar, da hun kvitterede for at have modtaget 50 kr. for

behandlingen af den niårige Martin fra Arup.

Stine Kudsk blev begravet d. 6. marts fra Nors kirke af kapellan Spleth. I kirkebogen står der: *"Fungerede indtil sin død som benbrudslæge, til hvilken virksomhed hun havde erhvervet tilladelse efter aflagt prøve"*. Næsten 400 mennesker fulgte hende til graven. Sammen med en lang nekrolog i Thisted Amtsavis vidner det om stor respekt for den kloge kone i Nors. Nekrologen gengives i øvrigt i mere eller mindre forkortet form i aviser i bl.a. Nykøbing, Løgstør, Viborg og København (Nationaltidende).

Ophørsannonce fra Niels Kudsk.

Med Stine Kudsk uddøde den folkelige kirurgi i Nors. Det skortede ikke på opfordringer til Niels Kudsk om at fortsætte den kirurgiske virksomhed. Men med en annonce i avisen gjorde han det klart, at det var slut. At han havde svært ved helt at afvise

folk, der mødte op for at få hjælp, er vel kun menneskeligt. Men det var og blev småting i sammenligning med tidligere tider.

Niels Kudsk havde derimod vundet sig respekt som gårdmand og var i en periode sognerådsformand. Til minde om sin plejemor stiftede han i 1897 et legat for værdigt trængende i Nors sogn. Ved sin død i 1917 efterlod han sig en førsteklases besætning, som blev sat til salg fredag formiddag d. 7. september. Af avisen fremgik det, at der var følgende præmierede dyr: 8 korthornskøer, 4 jyske køer, 2 tyre, 2 tyrekalve, nogle ægte kvier, 2 hopper, 1 vædder og 1 vædderlam. Dertil kom den øvrige besætning af heste, kreaturer og får – "altsammen førsteklases og i fortrinlig foderstand".

Efter Niels Kudsk havde gården flere ejere. I 1937 solgte Jens Frost "Kuskminde" til N. Iversen Oddershede, der overlod gården til sønnen Esben Oddershede i 1976. Stine Kudsk's sygestue med glas i døren er endnu bevaret. Et mundheld fra Stine Kudsk er vist desværre ikke bevaret, selv om det holdt sig længe på gården og på egnen, når sovsen skulle sendes rundt. Det stammer fra Stine Kudsk's "visitatsmiddage" og lød således: "Væ' sågug hr. stiftsfysikus å læ æ sovs cirkulier"!

Kilder:

Stine Kudsk's samling, Museet for Thy og Vester Hanherred

K. Carøe: Folkekirurgi i Thy (Samlinger til jydsk historie og bopografi 4. R. II, 1914)

H. A. Riis Olesen: Om læger og folkekirurger i Thy (Historisk årbog for Thisted amt, 1943)

F. Elle Jensen: Læger contra folkekirurger (Historisk årbog for Thisted amt, 1956)

Diagrammer:

De statistiske optællinger i patientjournalen er foretaget af Kirsten Crabb.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1992, side 67-85).

Gravstenen på Nors kirkegård. Ifølge kirkebogen og andre kilder havde Stine Kudsk fødselsdag d. 16. april!